

Maria Filina

მარია ფილინა

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

From "Ascension to the Pedestal" to Ideological Hunting

„კვარცხლბეკზე ამაღლებიდან“ იდეოლოგიურ დევნამდე

Pasternak realized the line of authorities for total control over creativity early, and his attitude was clearly demonstrated by the example of his friends – Georgian poets. He not only felt the deeper realities of many people's lives, but also, as it turns out, he predicted the course of events.

After the death of friends, primarily T. Tabidze and P. Yashvili, Pasternak forever withdrew from participation in official literary life. This confrontation ended with one of the most famous scandals associated with the awarding of the Nobel Prize to him.

This is the result of Pasternak's relationship with the authorities – the exclusion from the Writers' Union of the USSR. The attempt to include the great poet in socialist realism is one of the most striking examples of the failure of the Jesuit game of Soviet power, unprecedented in scale.

Keywords: Boris Pasternak, socialist realism, ideological hunting, „literary generals“

საკვანძო სიტყვები: ბორის პასტერნაკი, სოცრეალიზმი, წინააღმდეგობა, შინაგანი ბრძოლა, დევნა

ბორის პასტერნაკი, რომელიც გაურბოდა პოლიტიკურ ცხოვრებაში ღიად მონაწილეობის მიღებას, ხშირად ხვდებოდა მის ეპიცენტრში. ეს იმდენად საინტერესო მოვლენაა, რომ სპეციალურ შესწავლას საჭიროებს მრავალი სოციალური და ფსიქოლოგიური, ასევე, სამწუხაროდ, სხვა, სრულიად არაპოეტური, ფაქტორების გათვალისწინებით.

სოციალისტური რეალიზმი იქცა, შესაძლოა, ყველაზე მასშტაბურ სოციალურ-კულტურულ პროექტად (თანამედროვე ტერმინოლოგიას თუ გამოვიყენებთ) მსოფლიოში. არა ერთი, არამედ თითქმის ასი სხვადასხვა ეროვნული კულტურის ერთ პროცესში ჩართვა, ფაქტობრივად, აბსურდული უტოპია იყო და მისი განხორციელება მოითხოვდა უმკაცრეს მეთოდებს. დღემდე გრძელდება დავა ყველაზე პრინციპულ საკითხზე: იყო თუ არა სოც.რეალიზმი რომელიმე ეტაპზე ცოცხალი მეთოდი თუ თავიდანვე მკვდრადშობილ მოვლენასთან გვეკონდა საქმე? ჩანს, ერთმნიშვნელოვანი პასუხი არ არსებობს: მწერალთა და კულტურულ მოღვაწეთა ერთ ნაწილს გულწრფელად სჯეროდა მსოფლიოს გლობალური გარდაქმნის იდეისა, ნაწილი კი ბოლშევიკური იდეებით „დასნებოვნებული“ აღმოჩნდა.

მკვლევარებს მიაჩნიათ, რომ ერთგვარ მიჯნად იქცა 1930 წელი – ვ. მაიაკოვსკის თვითმკვლელობა, რამაც გაამღიერა რევოლუციის იდეებისადმი ერთგული ნიჭიერი და მოაზროვნე კულტურის მოღვაწეების უკვე მომწიფებული იმედგაცრუება. ამას წინ უძღოდა კოლექტივიზაცია მილიონობით ყველაზე აქტიური გლეხების განადგურებით, ანუ იმ ხალხისა, რომელთა გამოც ვითომცდა მოხდა რევოლუცია.

ხელისუფლება მკვეთრად რეაგირებდა კულტურის სფეროში არსებულ განწყობაზე. რეაქცია გაძლიერდა მას შემდეგ, რაც მთავარი პოლიტიკური მტრები უკვე განადგურებულები იყვნენ და ახლა კულტურის მოღვაწეების ჯერი დადგა (თუმცა ეს პროცესები სინქრონულად მიმდინარეობდა). ჯერ კიდევ არსებობდა მრავალრიცხოვანი დაჯგუფებები – ბრძოლაში და ნაწილობრივ ჯგუფებს შორის ინტრიგებში. მზადდებოდა ყველა გაერთიანების ანულირება და მწერალთა ერთიანი კავშირის შექმნა. ამრიგად, ღია ბრძოლა უქმდებოდა, პარტია კი იწყებდა კონტროლს მთელ კულტურულ ცხოვრებაზე. ეს იყო პრინციპული მომენტი. ბრძოლა ხდებოდა შიდაპარტიული, მუდმივ ინტრიგებზე აგებული და მწერლები, რომლებიც ასრულებდნენ „სოც.დაკვეთას“, მიმართავდნენ ბრძოლის ყველაზე სასტიკ ფორმებს, დასმენების სისტემას, იეზუიტურ არგუმენტებსა და მუდმივ ტყუილს. კულტურული პროცესი იქცა სახელმწიფო მანქანის განუყოფელ ნაწილად, ხოლო თითოეული მონაწილე – ხელისუფლების პოლიტიკის განხორციელების ნაწილად.

თავად სოც. რეალიზმი, როგორც მოგეხსენებათ, ერთადერთ და წამყვან მეთოდად 1934 წელს გამოცხადდა მწერალთა კავშირის I ყრილობაზე. თუმცა ეს მხოლოდ საეტაპო თარიღია, იდეოლოგიზებული ლიტერატურის ჩამოყალიბების პროცესი ყრილობამდე დაიწყო და მოგვიანებით გაგრძელდა. დიდწილად, მნიშვნელოვანი იყო არა დასამტკიცებელი მეთოდის ნიუანსები, არამედ ახალი ტიპის ადამიანის შექმნა, რომელიც მთლიანად დაემორჩილებოდა იდეას.

ხელისუფლებას სჭირდებოდა შემსრულებლები. მათი პოვნა არ იყო პრობლემა, ისინი დიდი მონდომებით ჩნდებოდნენ. მაგრამ, როგორც ჩანს, სოც.რეალიზმის ფუნქციონირების მთელ ამ პერიოდში პრობლემა იყო შემსრულებლების შემადგენლობა. რასაკვირველია, „შრომობდნენ“ ნიჭიერი ავტორებიც, რომლებსაც თავიდან სჯეროდათ ახალი იდეებისა, ახალი ტიპის ლიტერატურისა. და შეგვიძლია, თვალყურით ვადევნოთ, თუ როგორ კარგავდნენ შემოქმედებით მუხტსა და თანდათან ადამიანური სახესაც ნიჭიერი ადამიანები, რომლებიც კულტურული და ლიტერატურული პროცესის მთავარ ლიდერებად იქცნენ მამინ.

ხელისუფლებას, „ადამიანთა სულების ინჟინერების“ გარდა, მართლაც მოწინავე შემოქმედები სჭირდებოდა. უნდა ვაღიაროთ, რომ სტალინის ლიტერატურული ალღო ჰქონდა და კულტურის გამოჩენილი მოღვაწეებისგან ელოდა არა იძულებით, არამედ გულწრფელ მხარდაჭერას – შეუძლებელი იყო მისი მოტყუება და იგი მუდმივად აზამდა მათ თავისი ინტრიგების ქსელში სხვადასხვა საშუალებით.

ბ. პასტერნაკი ათწლეულების განმავლობაში იყო ბრძოლის ობიექტი. იყო პერიოდი, როდესაც მას აღაფრთოვანებდა რევოლუციური მოვლენების მასშტაბები, თავისებურად დაემორჩილა დროის მოთხოვნებს და მიმართა მისთვის უჩვეულო ეპიკურ ფორმას. არსებობს მტკიცებულებანი, რომ ვ. მაიაკოვსკიმ შთააგონა მას პოემა „1905“-ის შექმნა. თუმცა, თავის ეპიკურ ნაწარმოებებშიც პასტერნაკი აბსოლუტურად სუბიექტურია და ისტორიის მისეული კონცეფცია თითქმის ეწინააღმდეგება სამყაროს მაიაკოვსკისეულ ისტორიულ-რევოლუციურ აღქმას. ეს ცალკე კვლევის თემაა.

თუმცა 1930-იანი წლების დასაწყისისთვის, ე.ი. სოც.რეალიზმის დამყარებისას, პასტერნაკი განიცდიდა კრიზისს როგორც შემოქმედებით, ასევე პირად ცხოვრებაში. და, ალბათ, სწორედ საქართველოსთან და ახალ მეგობრებთან შეხვედრა დაეხმარა ამ კრიზისიდან გამოსვლაში და მიიყვანა „მეორე დაბადებამდე“. საგულისხმოა, რომ თავის მეგობარ ქართველ პოეტებს შორის, ცხოვრებისა და პოეზიის დღესასწაულის დროს, მას არ ტოვებდა შფოთის განცდა და მოახლოებულ მოვლენათა წინათგრძნობა. პასტერნაკი უკვე გრძნობდა შიშისა და საფრთხის დაძაბულ ატმოსფეროს. ჯერ კიდევ მაშინ შეჰფიცა მეგობრებს, მიუხედავად იმისა, რომ იცოდა, ამის გამო საქართველოს მწერალთა კავშირის პარტიული ხელმძღვანელობის რისხვა დაატყდებოდა. როგორც გაირკვა, ბორის ლეონიდოვიჩმა ძალიან ადრე გააცნობიერა ის საფრთხე, რომელიც მის მეგობრებს ემუქრებოდა, თუმცა კი მისი სახელის გვერდით ხშირად მოიხსენებენ ეპითეტს „ცის ბინადარი“, თითქოს სტალინს რომ ეკუთვნოდა, რომელსაც უბრძანებია: „დაანებეთ თავი მაგ ცის ბინადარს“. მიუხედავად ამისა, პასტერნაკი არა მხოლოდ სხვებზე უფრო ღრმად იაზრებდა მრავალ ცხოვრებისეულ რეალიას, არამედ, როგორც ირკვევა, წინასწარ განჭვრიტა კიდევ მოვლენათა მსვლელობა.

ჯერ კიდევ 1933 წელს ზინაიდა ნიკოლაევნასთან მიწერილ წერილში პასტერნაკი წერს: „სულ უფრო იზრდება ჩემში პალოსა და ტიციანის საერთო უპირატესობის რწმენა, რის პარალელურადაც ვაწყდები მათი იმ ავტორთა სიდიდან იძულებით ამოღების ფაქტს, რომლებიც რეკომენდებულია გასავრცელებლად და ოფიციალური მხარდაჭერა აქვთ. წარმატებას მომიტანდა ამ ადამიანების უარყოფა. მით უფრო ცხოველი იქნება ჩემი მათდამი ერთგულება“ (Пастернак, 2005, გვ. 693).

ხელისუფლებისთვის, რომელსაც თავისუფალი შემოქმედის „მოთვინიერების“ იმედი ჰქონდა, საეტაპოდ იქცა 1935 წელი.

პასტერნაკი თითქმის იძულებით გაგზავნეს ანტიფაშისტურ ყრილობაზე პარიზში. მისი სულიერი მდგომარეობა საკმაოდ მძიმე იყო. თუმცა ევროპაში სწორედ პასტერნაკი იყო საჭირო – იგი უკვე ცენტრალური ფიგურა იყო რუსულ პოეზიაში. მშობლები არც უნახავს, რასაც მერე მუდმივად ნანობდა, ვერ შეძლო მწვავე სიტყვით გამოსულიყო ფაშიზმის წინააღმდეგ, რასაც ასე ელოდნენ მისგან (მძევლებად აღმოჩნდნენ ახლობელი ადამიანები გერმანიაში). მისმა გამოსვლამ საერთოდ გააოცა ყრილობის საბჭოთა მონაწილეები – იგი მიეძღვნა კულტურის როლს ადამიანის ცხოვრებაში. მთავარი აზრი, რომელიც პასტერნაკმა წლების შემდეგ ჩამოაყალიბა ისაია ბერლინთან საუბარში, ასე ჟღერდა: „მესმის, რომ ეს მწერალთა ყრილობაა, რომლის მიზანია ფაშიზმისათვის წინააღმდეგობის გაწევის ორგანიზება. ამასთან დაკავშირებით მხოლოდ ერთი რამის თქმა შემიძლია. ნუ გაუწევთ ორგანიზებას! ორგანიზაცია ხელოვნების სიკვდილია. მნიშვნელოვანი მხოლოდ პირადი დამოუკიდებლობაა“ (Пастернак, (2005), გვ. 521).

ადვილი წარმოსადგენია, როგორ იმოქმედებდა ეს პოზიცია საბჭოთა ლიტერატორთა წარმომადგენლებზე მაშინ, როდესაც ორგანიზაციისადმი დამორჩილების იდეა იყო მოწინავე და ძალებს იკრებდა. პასტერნაკი სთხოვდა მწერლებს, დისტანცირებულიყვნენ ხელისუფლებისაგან: „ნუ შესწირავთ საკუთარ სახეს თქვენს პოზიციას...“.

სტალინი ამ დროს ფიქრობდა, ვინ „დაენიშნა“ ეპოქის მთავარ პოეტად და, შესაბამისად, სოც.რეალისტურ პოეზიაში მთავარ პოეტად – მაიაკოვსკი თუ პასტერნაკი. ვითარების სქემატურად წარმოჩენის შემდეგ, შეიძლება ითქვას, რომ მაიაკოვსკი უდავოდ სოციალიზმის ერთგული იყო და უსაფრთხოც. პასტერნაკი არ იყო უსაფრთხო, თუმცა ცოცხალი იყო და თეორიულად შეეძლო ხელისუფლებისთვის აუცილებელი სტრიქონების შექმნა. ბ. პასტერნაკის საუბრებმა მწერლებთან, მათ შორის დელეგაციისთვის მიმაგრებულ სპეც.სასმსახურების თანამშრომლებთან, სტალინი ვერ დააკმაყოფილა. მას აცნობეს, რომ პასტერნაკი უცნაურად იქცეოდა. მოსკოვამდეც კი არ ჩასულა, ლენინგრადში დარჩა, სადაც ლონდონიდან ჩამოსული მონაწილეები იყვნენ. დელეგაციის ხელმძღვანელმა, ალექსანდრე შჩერბაკოვმა, ზინაიდა ნიკოლაევნასაც კი უთხრა, რომელიც სხვის ცოლებთან ერთად მივიდა ქმრის დასახვედრად, რომ ბორის ლეონიდოვიჩი ლენინგრადში დარჩა, ვინაიდან, როგორც ჩანს, ფსიქიკურად ავად იყო.

საბოლოოდ, პასტერნაკისთვის მიმაგრებული სპეც.სამსახურის თანამშრომელი, პარიზში და მერე უკანა გზაზე გემზე პასტერნაკთან საუბრების შემდეგ, იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ ეს უკანასკნელი თითქმის არაადეკვატური იყო, ან ყოველ შემთხვევაში, რთულად სამართავი. შესაძლოა, მისი მოხსენება იმის შესახებ, რომ პასტერნაკი თითქმის სალოსი იყო, რომელიც ვერ აგებდა პასუხს საკუთარ სიტყვებსა და ქმედებებზე, გახდა გადამწყვეტი და მაიაკოვსკი ეპოქის მთავარ პოეტად გამოცხადდა. ძნელი წარმოსადგენია, როგორ განვითარდებოდა მოვლენები, პასტერნაკი რომ დანიშნულიყო მწერალთა კავშირში ხელმძღვანელ თანამდებობაზე ან, ამა თუ იმ ფორმით, გამხდარიყო ოფიციალური პირი. თუმცა 1935 წელი პასტერნაკსა და ხელისუფლებას შორის შეხების უახლოესი წერტილია, შემდგომში მათი გზები უიმედოდ იყოფა.

მას შემდეგ პოეტთან აშკარა თამაში არ შეინიშნება, თუ არ ჩავთვლით მთავარს – სტალინის ზარს. შესაძლოა ამ გარემოებათა კომპლექსმა გადაარჩინა პოეტი. იყო თავდასხმებისა და შედარებით სიმშვიდის პერიოდები.

თუმცა, სტალინი დაჟინებით ადევნებდა თვალს ეპოქის წამყვან ფიგურებს და აქცევდა მათ თავისი ემბაკური თამაშის ნაწილად. ჩანს, პასტერნაკი გადარჩა სწორედ სტალინის გამახვილებუ-

ლი ყურადღების წყალობით. ბელადი, თითქოს, „ინახავდა“ ბ. პასტერნაკს, მ. ბულგაკოვს, ა. ახმატოვას უკიდურესი შემთხვევისთვის და არ აძლევდა, როგორც მაშინ ამბობდნენ, მათი დაკავების „ნიშანს“, თავის შემსრულებლებს კი ნებას აძლევდა პანდური ამოეკრათ მათთვის ან მათი საყვარელი ადამიანები დაეპატიმრებინათ. უნდა ვაღიაროთ, რომ პასტერნაკის დამოკიდებულებაც სტალინის ფიგურის მიმართ არ არის ერთმნიშვნელოვანი. გრძობდა მის მასშტაბებს, ხოლო სტრიქონები, რომლებიც ბელადის გარდაცვალებისთანავე დაწერილი, მიუთითებს იმაზე, რომ პასტერნაკი ფიქრობდა მის პიროვნებაზე და მის სიკვდილში იგრძნო ეპოქის დასასრული.

1937 წელი გადამწყვეტი გახდა ხელისუფლებასთან ურთიერთობაში, თუმცა მოგვიანებითაც იყო მეტნაკლებად დაახლოების მომენტები.

ტრაგედიის მოახლოებასთან ერთად ბორის ლეონიდოვიჩი რწმენას უნერგავს ტიცინ ტაბიძეს. მის პოეზიას ეპოქის ამოცანებში წერს, შემოქმედებით ძიებათა სიწმინდეში და თითქმის ბავშვურად ხედავს ამაში ხსნას: „მინდოდა მეთქვა, გულს ნუ გაიტეხთ, გწამდეთ საკუთარი თავის და მედგრად იდექით, დროებითი გაუგებრობების მიუხედავად-მეთქი“ (Пастернак, 2005, გვ. 56).

და როცა მოხდა ის, რაც ცოტა ხნის წინ ბორის ლეონიდოვიჩს შეუძლებლად ეჩვენებოდა, როდესაც პაოლო იაშვილმა თავი მოიკლა 1937 წლის ივლისში, ხოლო ოქტომბერში ტიცინ ტაბიძე წავიდა გაურკვეველობაში და, როგორც აღმოჩნდა, თურმე დავიწყებაშია, რუსი პოეტი ამას სამუდამოდ აღიქვამს როგორც გადატრიალებას საკუთარ ცხოვრებაში.

1937 წლის დეკემბერში საქართველოში გაიმართა საზეიმო პლენუმი, რომელიც მიემდგვნა შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ 750 წლისთავს. მოწვეულთა სიები მცირდებოდა – მათგან იღებდნენ დაპატიმრებულებს. ელოდნენ პასტერნაკს. მაგრამ მან ვერ სძლია საკუთარ თავს და ვერ მივიდა ზეიმზე – აღნიშვნა კი აუცილებელი იყო... თბილისში გამოემგზავრნენ ნ. ტიხონოვი, ვ. ლუგოვსკოი, ვ. გოლცევი (Филина, 2014, გვ. 23-24).

„და აი მაშინ, იმ ჩვენს საშინელ წლებში, როცა მთელს ქვეყანაში სისხლი იღვრებოდა ყველგან, სავსკიმ შემომთავაზა, რუსთაველის პლენუმზე წავსულიყავი თბილისში – ეუბნება პასტერნაკი ტარასენკოვს. – როგორ შევძლებდი მაშინ საქართველოში წასვლას, როცა ტიცინი იქ აღარ იყო? მე ისე მიყვარდა იგი“ (Пастернак, 2005, გვ. 172). თავისი არჩამოსვლით პასტერნაკმა უფრო მეტად განამტკიცა საკუთარი კავშირი საქართველოსთან, ვიდრე ამას ჩამოსვლითა და იუბილეს აღნიშვნით იზამდა.

ეს წელი იქცა წყალგამყოფად ყველაფერში – შემოქმედებაში, სულიერ მდგომარეობაში, ადამიანთა შეფასებაში. მეგობრების, უპირველეს ყოვლისა კი, ტიცინ ტაბიძისა და პაოლო იაშვილის, გარდაცვალების შემდეგ, პასტერნაკი ოფიციალურ ლიტერატურულ ცხოვრებაში მონაწილეობას სამუდამოდ ჩამოშორდა (მხედველობაში გვაქვს არა გამოსვლები და ლექსების კითხვა, არამედ სამთავრობო ღონისძიებებში მონაწილეობა). იწყება მისი დიდი შინაგანი დაპირისპირება. და მასში ცენტრალურ ადგილს იკავებენ ქართველი მეგობრების აჩრდილები, მათი ქვრივები.

1939 წლის დასაწყისში, როცა ჭრილობა ჯერ ისევ ახალია, იგი წერს გიორგი ლეონიძეს: „მრცხვენია იმის გახსენება, როგორ მიგიღეთ თქვენ და ჩიქოვანი მაშინ პერედელკინოში. თუმცა რომ აღარაფერი ვთქვათ იმაზე, რომ უკვე წლებია ისე ვცხოვრობ, როგორც სხვენზე, ყოფილა სრულიად აუტანელი სირცხვილისა და მწუხარების პერიოდებიც, მრცხვენოდა, რომ განვაგრძობთ მოძრაობს, ვსაუბრობთ და ვიღიმი“ (Филина, 2014).

პასტერნაკს ჰქონდა იშვიათი თვისება არა მხოლოდ თანაგრძნობისა, არამედ დანაშაულის გრძნობისაც. ცნობილი ფაქტია, რომ იმ დღეებში, როდესაც მწერლები ხელს აწერდნენ ტუხაჩევსკის, უბორევიჩის, იაკირის და სხვების სიკვდილით დასჯის მოთხოვნას 1937 წლის ივნისში, პასტერნაკის დაჩაზე მივიდა ადამიანი, რომელიც ხელმოწერებს აგროვებდა. როგორც ზინაიდა ნიკოლაევნა წერს, პირველად უნახავს პასტერნაკი ასე განრისხებული; იგი თავს დასხმია დესპანს და ყვიროდა, რომ ამ ხალხისთვის მას არ მიუცია სიცოცხლე, რომ მას წაერთმია. ზინაიდა ნიკოლაევნა ორსულად იყო და ევედრებოდა, ხელი მოეწერა მიმართვაზე მისი არდაბადებული შვილის გამო მანც. თუმცა პოეტს უთქვამს: „ბავშვი, რომელიც დაიბადება არა ჩემგან, არამედ სხვა შეხედუ-

ლებების მქონე კაცისგან, არ მჭირდება, დაე, მოკვდეს“ (Громова, 2006, სტრ. 320). სტავსკიმ, მწერალთა კავშირის ერთ-ერთმა ხელმძღვანელმა, ვერ გაბედა ხელისუფლებისთვის ეცნობებინა პასტერნაკის ჯანყის შესახებ და მოლაპარაკებას ცდილობდა, მაგრამ მან ვერ შეძლო. თუმცა პოეტს თავზარი დაეცა, როცა სხვათა ხელმოწერებს შორის თავისიც დაინახა. მან წერილიც კი მისწერა სტალინს (მისი შინაარსი უცნობია).

მოვლენათა ქრონოლოგიის, კულისებს მიღმა ინტრიგებისა და მათში მწერლების ჩათრევის ყველა პერიპეტეიის აღსადგენად ფასდაუდებელია ნ. გრომოვას ნაშრომები, რომლებშიც უზარმაზარი საარქივო მასალის საფუძველზე ზედმიწევნით, თვეების მიხედვით არის აღდგენილი ლიტერატურული ვითარება 1920-იანი წლებიდან 1950-იანი წლების შუა ხანებამდე, ასევე, ეპოქის ცვალებადი ატმოსფერო. ეს ნაშრომები აგებულია იმ დროის მრავალი ცენტრალური ფიგურის წერილებზე, დღიურებზე, ანგარიშებზე, ჩანაწერებზე, მათში წარმოდგენილია რთული ურთიერთობები მწერალთა წრეში, „მეგობრობები და განხეთქილებები“, როგორც თავად განსაზღვრავს.

იმის წლებში, ჩისტოპოლში ევაკუაციის დროს და მოსკოვში დაბრუნების შემდეგაც, პასტერნაკი ქმნის ღრმა პატრიოტული შინაარსის ლექსებს, მაგრამ ისინი იმდენად უჩვეულოა, იმდენად პასტერნაკისეული, რომ ვერ აკმაყოფილეს მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელობას. ერთგვარი განსჯა იმათი, ვინც ევაკუაციას „აფარებდა თავს“ და ფრონტზე არ წასულა, მასაც ვრცელდება, მიუხედავად იმისა, რომ პასტერნაკი დიდი ხანია გაწვევის ასაკში აღარ იყო.

იმისშემდგომი და სტალინის სიცოცხლის ბოლო წლები ერთობ დრამატული იყო როგორც პოეტის ბედის, ასევე, მისი შემოქმედების პუბლიკაციის თვალსაზრისით.. არც ერთი მწერალი არ აღმოჩენილა ისეთი ბრძოლის ცენტრში, რომელში მონაწილეობაც თითქმის არ მიუღია.

1946 წლის 28 მაისს პოლიტექნიკურ მუზეუმში გაიმართა პოეტის შემოქმედებითი საღამო. მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელობას მიაჩნდა, რომ მისი ლირიკა ზედმეტად რთული იყო და „მასები“ მას ვერ გაიგებდა. საღამოზე „მასები“ არ იყო, თუმცა მონაწილეობდნენ ახალგაზრდა პოეტები, ძველი რედაქტორები და გამომცემლები, პარტიული მუშაკები, ბიბლიოთეკარები, მეცნიერები და ბევრი სტუდენტი, რომლებიც მსახურობდნენ და მუშაობდნენ კიდევ.

როგორც კრიტიკოსი ანატოლი ტარასენკოვი წერდა საბჭოთა საინფორმაციო ბიუროსთვის მიცემულ მასალაში, „საღამომ რაღაც სიმძაფრითა და დამაბულობით ჩაიარა. იგი გადაიქცა ჩვენი დროის დახვეწილი და რთული ლირიკოსის ტრიუმფად, რომელმაც სრული სულიერი კონტაქტი დაამყარა თავის აუდიტორიასთან“ (Громова, 2009, გვ. 78). პასტერნაკს ეს არ აპატიეს. მათ, ასევე, არ აპატიეს ის ფაქტი, რომ იგი არ გამოეხმაურა ახმატოვასა და ზოშჩენკოს შესახებ დადგენილებას, რომელიც მალევე გამოჩნდა, 1946 წლის აგვისტოში და რამაც დასაბამი მისცა ახალ ლიტერატურულ რეპრესიებს. თითქოს ყველამ დაგმო ახმატოვა, მაგრამ საჭირო იყო პასტერნაკი, ის დუმდა, ისევე, როგორც თავად ახმატოვა დუმდა.

ნატალია გრომოვამ თავისი წიგნის „დაცემა“ ერთ-ერთ თავს უწოდა „პასტერნაკი, როგორც ბრძოლის ველი“.

რატომ? ბევრი ადამიანი იყო მისით შეპყრობილი. მიუხედავად იმისა, რომ აშკარა იყო, მას არ შეეძლო მასებზე გავლენის მოხდება – მისი პოეზია ზედმეტად რთული და ინტელექტუალური იყო. თუმცა მას შეეძლო გავლენა ექონია იმათზე, ვინც გავლენას ახდენდა მასებზე, აემღვრია გონება თავისი მარადიული ფასეულობების ურყევი მტკიცებით. მათ შორის, ვინც მას მოსვენებას არ აძლევდა, დამუშავებას ცდილობდა და ბოლოს დევნიდა, იყვნენ ერთმანეთისგან სრულიად განსხვავებული ფიგურები. მათი კატეგორიებად დაყოფაც კი შეგვიძლია. იყვნენ ისეთები, ვინც გულწრფელად ვერ იტანდნენ პასტერნაკს. ესენი არიან ალექსეი სურკოვი, იური სუროვცევი, სერგეი მიხალკოვი, არკადი პერვენცევი, მიხაილ ბუბენოვი, ნიკოლაი გრიბაჩევი, ანატოლი სოფრონოვი, ვადიმ კოჟენიკოვი, ანუ სოციალისტური რეალიზმის მიმდევრები. გამოირჩეოდა ვსევოლოდ ვიშნევსკი, რომელიც იმდენად ერთგული იყო პარტიისა, რომ გარკვეულ ეტაპზე ამ უკანასკნელისთვის არასაჭირო აღმოჩნდა – 1940-იანი წლების დასასრული იმდენად ცინიკური იყო, რომ მწერალთა პროცესის უკანასკნელი ჭეშმარიტად იდეური ხელმძღვანელები სახიფათონიც კი გახ-

დნენ. მრავალი წლის განმავლობაში ცდილობდა ვიშნევსკი პასტერნაკის პოეზიის გაგებას, მუდმივად კითხულობდა მას და აღშფოთებას ვერ მალავდა, რომ რაც უფრო მეტს კითხულობდა, მით უფრო ნაკლებად ესმოდა იგი. გატაცებული იყო იდებით, დაეწერა სტატია პასტერნაკის შესახებ, მაგრამ ეს საქმე გადაავალა, პირველ რიგში, ანატოლი ტარასენკოვს. ალექსანდრე ფადეევს, მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელს, უყვარდა პასტერნაკის შემოქმედება, კითხულობდა მის ლექსებს მეგობრებთან ერთად, მაგრამ ტრიბუნიდან გმობდა, როდესაც სახელისუფლებო სტრუქტურებში განწყობათა ფლუგერი ამას მოითხოვდა (და წინაც კი უსწრებდა მოვლენებს). მაგრამ ასეთი იყო ზოგადად ა. ფადეევი – პარტიისადმი ერთგული და ამავე დროს მომნანიებელი, მშფოთვარე, მუდამ რომ ცდილობდა ვინმეს გადარჩენას, დახმარებას და შემდეგ იმავე ადამიანის ჩაძირვას. ნიკოლაი ტიხონოვი, ლიტერატურული პროცესის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი, მისი ყოფილი მეგობარი იყო და განსაკუთრებული დამოკიდებულება ჰქონდა, რაღაც მხრივ ეჭვიანიც, ამასთანავე, აცნობიერებდა პასტერნაკის მასშტაბება და ცდილობდა პირდაპირი თავდასხმებისგან თავი შეეკავებინა. განსაკუთრებული როლი ენიჭება ანატოლი ტარასენკოვის კრიტიკას, რომელსაც გულწრფელად უყვარდა პასტერნაკის შემოქმედება, ადრეული ასაკიდან წერდა მის შესახებ, აგროვებდა მასალებს მასზე, მათ შორის გამოუქვეყნებელ სტრიქონებს. სწორედ მას „განაწყობდნენ“ დაეწერა დამანგრეველი სტატიები, ფაქტობრივად, ელალატა პასტერნაკისთვის, რომელიც მას დიდი ხნის განმავლობაში თბილად ეპყრობოდა. და ელალატა საკუთარი თავისთვის. ამგვარი იყო ლიტერატურულ-პარტიული ბრძოლის წესები – არასასურველი ადამიანების წინააღმდეგ „განეწყობ“ არა უცხო ადამიანები, არამედ მათი ახლობლები. ამან ბევრს მოუსწრაფა სიცოცხლე, მათაც კი, ვინც არ იყო რეპრესირებული.

ემანუელ კაზაკევიჩი ბრწყინვალედ წერდა თავის დღიურებში სოფრონოვის კომპანიის შესახებ (მისი სახელი შეიძლება კრებით სახელად მოვიაზროთ): "მათ აერთიანებთ არა ორგანიზაცია, არც საერთო იდეოლოგია, არც საერთო სიყვარული და არც სიმძულვილი, არამედ რაღაც უფრო ძლიერი და ღრმა – უნიჭობა. რატომ გიკვირთ მათი ურთიერთთავდადება, მათი მტკიცე კავშირი, მათი ორგანიზებულობა, მათი შეუპოვრობა? უნიჭობა უდიდესი ჯაჭვია, დიდი საიდუმლო ორდენი, ფრანკმასონური ნიშანი, რომელსაც ისინი მყისიერად ცნობენ ერთმანეთზე და რომელიც ახლოვებს მათ, როგორც სტაროვერული ორი თითის გადაჭდობა განხეთქილების ჩამომგდებთ" (Казакевич, 1990, გვ. 217).

აქვე უნდა ითქვას, რომ პასტერნაკი არ ყოფილა აბსოლუტურად დისტანცირებული ხელისუფლებისგან ისე, როგორც ახმატოვა, რომელმაც სრულიად ნათლად გააცნობიერა მათი ბოროტმოქმედება.

1950 წელს ანა ახმატოვამ დაწერა ლექსები ბელადზე და ციკლი „დიდება მსოფლიოს“ იმ იმედით, რომ გადაარჩენდა შვილს, რომელიც მის გამო დააპატიმრეს. მოგვიანებით იგი თავის გვიანდელ კრებულებში აწებებდა ამ ლექსებს და ისინი თავის სირცხვილად მიაჩნდა. პასტერნაკს კი გაუხარდა, რომ ახმატოვას ლექსები ბეჭდვით სივრცეში („ოგონიოკში“) გამოჩნდა და ნ. ტაბიძეს წერდა: „ალბათ, უკვე ნახეთ ახმატოვას ლექსები „ოგონიოკში“ ან შეიძლება გაიგეთ მათი დაბეჭდვის შესახებ. თუ გახსოვთ, მე დიდი ხნის წინ გაჩვენეთ მათი ნაწილი, თანაც არა საუკეთესო ნაწილი. ისინი, რომლებიც არ ვიცოდი და რომლებითაც შეავსო ჩემ მიერ უკვე ნანახი, საუკეთესოა. მეც, ყველას მსგავსად, უსაზღვროდ მოხარული ვარ ამ ლიტერატურული სენსაციით, ამ მოვლენით მის ცხოვრებაში, და მხოლოდ ის არის უსიამოვნო, რომ ანალოგიით ყველამ ჩემკენ მოაპყრო მომლოდინე მზერა“ (პასტერნაკი, 2018, გვ. 162).

ამ სტრიქონებით თუ ვიმსჯელებთ, პასტერნაკს ვერც კი წარმოედგინა, რომ ახმატოვა გულწრფელად არ წერდა. „იგი ხშირად ზომავდა სხვა ადამიანების ქმედებებს საკუთარი თავიდან გამომდინარე და თვლიდა, რომ მისი (ახმატოვას. მ.ფ.) ლექსები იმ ლექსების მსგავსი იყო, რომლებიც თავად დაწერა სტალინზე 1936 წლის 1 იანვარს, „Мне по душе строптивый порок“, სადაც პირველ ნაწილში საუბარი იყო ხელოვანზე (ე.ი. თავად მასზე), ხოლო მეორეში – კრემლის კედლის მიღმა მცხოვრებ ვიღაც ადამიანზე. პასტერნაკმა სტალინთან თავისი ურთიერთქმედება ლექსში

განსაზღვრა, როგორც ორხმიანი ფუგა, რომელიც აკავშირებს ორ უკიდურეს საწყისს. ბუხარინის თხოვნით დაწერილი და „იზვესტიაში“ გამოქვეყნებული ამ ლექსის პათოსი უკავშირდებოდა 1936 წლის იმედებს ქვეყანაში ზოგადი კლიმატის დათბობისა და რეჟიმის საერთო ჰუმანიზაციის შესახებ. თუმცა, პროცესებმა, რომლებიც მოჰყვა 1936 წლის ბოლოს, შემდეგ კი 1937 წ. ეს იმედები გააქარწყლა. ახლა უკვე მსგავსი რამის მოლოდინი გულუბრყვილობა იქნებოდა“ (Грoмoвa, 2009, გვ. 308).

ნატალია გრომოვამ „დაცემაში“ ბრწყინვალედ წარმოადგინა ომის შემდგომი წლების ატმოსფერო საარქივო დოკუმენტებისა და პრესის მასალებზე დაყრდნობით. განსაკუთრებით დრამატული და საგულისხმოა ანატოლი ტარასენკოვისა და პასტერნაკის ურთიერთობის ისტორია ათწლეულის განმავლობაში, 1945 წლიდან 1955 წლამდე. ტარასენკოვი, რომელმაც 26 წლის ასაკში დაწერა პირველი სტატიები პასტერნაკის შესახებ, მათ შორის ენციკლოპედიისთვის (შენიშვნა 1929 წლის მცირე საბჭოთა ენციკლოპედიაში). იგი იყო რუსული პოეზიის გულწრფელი დამფასებელი და შემგროვებელი (მისი ბიბლიოთეკა, მათ შორის ხელნაწერი, ყველაზე სრულყოფილად ითვლება), პასტერნაკის ლირიკაზე შეყვარებული. მაგრამ ამავე დროს იგი გულუბრყვილოდ ერთგული იყო პარტიისა, გახლდათ „ზნამიას“ რედაქტორის მოადგილე ვ. ვიშნევსკის დროს, შემდეგ კი ა. ტვარდოვსკის „ნოვი მირ“-ის რედაქტორის მოადგილე. სწორედ მას, პასტერნაკის შესახებ აღფრთოვანებული სიტყვების ავტორს, მისი შემოქმედების მცოდნეს, აიძულებდნენ უარი ეთქვა პოეტზე და დაეგმო იგი. ეს იყო საშინელი დარტყმა ტარასენკოვისთვის, რამაც დააჩქარა მისი სიკვდილი. თუმცა სხვაგვარად არ შეეძლო, ამას მოითხოვდა პარტია და სოციალისტური რეალიზმის კანონები. გრომოვა წერს ტარასენკოვის მხრიდან პასტერნაკის უარყოფის რამდენიმე შემთხვევაზე, შემდეგ შერიგებაზე, პასტერნაკის თანხმობაზე მეგობრობის გაგრძელებასთან დაკავშირებით, ისევ დამოკიდებულების შემობრუნებაზე „ზემოთ“ და ისევ „მხილება“. ეს ისტორია ცალკეა და ნათელ მაგალითს წარმოადგენს უკანასკნელი სტალინური წლების საშინელი და მტკივნეული პერიოდისა, როცა არამარტო რედაქტორები და მწერლები, არამედ თავად პარტიული აპარატიც ვერ ასრულებდნენ ახალ მოთხოვნებს. ტარასენკოვი ცდილობდა გამოექვეყნებინა პასტერნაკის კრებულები, რომელთაგან ვერცერთმა ვერ იხილა დღის სინათლე პარტიული პოლიტიკის ახალი განხრების სხვადასხვა მიზეზის გამო, მათ შორის იყო კოსმოპოლიტიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა. პირველი უარყოფა – 1937 წ. ეს უკავშირდება ანდრე ჟიდის ჩამოსვლას და მთელ ტერორს. მეორე – 1947 წელი, როდესაც პასტერნაკის კრებული არ გამოაქვეყნეს და ვიშნევსკის ხელით დაიწყო ახალი დევნა. ვიშნევსკის ზოგადად მტკივნეული დამოკიდებულება ჰქონდა პასტერნაკის მიმართ. გამუდმებით ხელახლა კითხულობდა, ამბობდა, რომ სულ უფრო ნაკლებად ესმოდა, ოცნებობდა, მასზე დიდი სტატია დაეწერა, მაგრამ ვერა და ვერ დაუწერა, საბოლოოდ კი ტარასენკოვს დაავალა.

მესამე უარყოფა – 1949 წელი კოსმოპოლიტიზმის წინააღმდეგ ყველაზე სასტიკი ბრძოლის პერიოდში. იგი დაკავშირებულია ვასილი გროსმანის დევნასთან და სწორედ მაშინ ვერ იხილა დღის სინათლე ტარასენკოვის მიერ უკვე დაბეჭდილმა და მომზადებულმა პასტერნაკის კრებულმა. მათ შორის ურთიერთობა გაწყდა. როდესაც პასტერნაკმა შეიტყო ტარასენკოვის გარდაცვალების შესახებ, თქვა: „გული დაიღალა ტყუილისგან“. ეს არის ერთმანეთთან დაახლოებისა და ღალატის ისტორია.

ცალკე შეიძლება აღვწეროთ ურთიერთობა პასტერნაკთან და პასტერნაკის მიმართ მისი ყოფილი მეგობრებისა – ნიკოლაი ტიხონოვისა და ალექსანდრე ფადეევისა. ეს არის ისტორია იმის შესახებ, თუ როგორ გარდაიქმნენ ისინი ხელისუფლების შემსრულებლებად და დაიხოცნენ როგორც შემოქმედნი. „ფადეევისთვის ტარასენკოვი ხის რიგითი ნაფოტი აღმოჩნდა, რომლებიც მრავლად დაფრინავდნენერთი მხარიდან მეორეზე, მიუხედავად იმისა, რომ სიმპათიით ეპყრობოდა, ნებისმიერ წუთს შეეძლო მისი გაწირვა. და ფადეევი ტარასენკოვს მაშინვე მოისვრის, როგორც კი მისი საჭიროება აღარ იქნება.

ტარასენკოვის სტატიაში „კრიტიკოსის ჩანაწერები“ (Тарасенков, 1949) ვკითხულობთ: „პასტერნაკის შემოქმედება დამპალი დეკადენშიზმის ყველაზე ნათელი გამოვლინებაა. როგორც ჩანს, თავადვე იგრძნო ხალხისგან მოწყვეტა და შეწყვეტა ახალი ლექსების გამოქვეყნება“.

პასტერნაკის მეორედ უარყოფიდან ტარასენკოვისთვის იწყება მისი სიცოცხლის ბოლო წლების უკუთვლა. თუმცა მას მოუწევს კიდევ ერთი გამოცდის ჩაბარება მანამ, სანამ ამ წუთისოფლიდან წავა“ (Громова, 2009, გვ. 293).

ასეა თუ ისე, პასტერნაკი ათწლეულების მანძილზე არ აძლევდა მოსვენებას როგორც მწერალთა კავშირის, ისე პარტიის ხელმძღვანელებს. თითქოს, მრავლად იყვნენ სოც.რეალისტი პოეტები, რომლებიც მზად იყვნენ პარტიის ნებისმიერი მოწოდება შეესრულებინათ, მაგრამ სოც.რეალიზმს ფიგურებიც სჭირდებოდა და იმ დროის კიდევ ერთი ტრაგედია ეს იყო, სავსე ღალატითა და სიცრუით.

ეს დაპირისპირება დასრულდა ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი სკანდალით, რომელიც უკავშირდებოდა მისთვის ნობელის პრემიის მინიჭებას.

ასეთია ბორის პასტერნაკის ხელისუფლებასთან ურთიერთობის შედეგი – სსრკ მწერალთა კავშირიდან გარიცხვა. დიდი პოეტის სოც.რეალიზმში ჩაბმის მცდელობა საბჭოთა ხელისუფლების იეზუიტური თამაშის თავისი მასშტაბით არნახული წარუმატებლობის ერთ-ერთი ყველაზე ნათელი მაგალითია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- პასტერნაკი, ბ. (2018). ბორის პასტერნაკის ქართველი ადრესატები (მთარგმნელი და წიგნის შემდგენელი: სალომე ბედუკაძე). თბილისი: გლოსა.
- Громова, Н. (2006). „Узел“. Поэты: дружбы и разрывы. Москва: „Эллис Лак“.
- Громова, Н. (2009). Распад. Москва: „Эллис Лак“.
- Казакевич, Э. (1990). Слушая время. Москва: „Советский писатель“.
- Пастернак, Б. ((2005)). Полное собрание сочинений (Т. VIII). Слово/ Slovo.
- Пастернаке, В. о. (1993). Воспоминания о Борисе Пастернаке. Москва: „Слово“.
- Тарасенков, А. (1949). №10. „Знамя“, №10.
- Филина, М. (2014). Борис Пастернак в Грузии. Тбилиси: „Русский клуб“.

References:

- P'ast'ernak'i, B. (2018). Boris P'ast'ernak'is kartveli adresat'ebi (mtargmneli da ts'ignis shemdgeneli: Salome Beduk'adze). [Georgian addressees of Boris Pasternak (translator and book compiler: Salome Bedukadze)]. Tbilisi: "glosa".
- Filina, M. (2014). Boris Pasternak v Gruzii. [Boris Pasternak in Georgia]. Tbilisi: „Russkiy klub“.
- Gromova, N. (2006). „Uzel“. Poety: druzhby i razryvy. [“Knot”. Poets: friendships and breakups]. Moskva: „Ellis Lak“.
- Gromova, N. (2009). Raspad. [Decay]. Moskva: „Ellis Lak“.
- Kazakevich, E. (1990). Slushaya vremena. [Listening to time]. Moskva: „Sovetskiy pisatel“.
- Pasternak, B. (2005). Polnoye sobraniye sochineniy (T. VIII). [Complete works (Vol. VIII)]. Slovo/ Slovo.
- Pasternake, V. o. (1993). Vospominaniya o Borise Pasternake. [Memories of Boris Pasternak]. Moskva: „Slovo“.
- Tarassenkov, A. (1949). №10. „Znamya“ [No. 10. “Banner”]. №10.